

ศักยภาพการส่งออกข้าวของไทย*

พงศกร ตั้งสยามวนิชย์³⁸, รศ.ดร.มาฆะสิริ เขาวกุล³⁹

franco_zola80@hotmail.com

บทคัดย่อ

ในอดีตประเทศไทยอาศัยความได้เปรียบจากทุนทางธรรมชาติและทุนทางสังคม จนสามารถผลิตข้าวได้เพียงพอ กับความต้องการภายในประเทศ และกลายเป็นผู้ส่งออกข้าว รายใหญ่ที่สุดของโลกตลอดระยะเวลา 30-40 ปีที่ผ่านมา แต่ ถึงอย่างไร แนวโน้มมูลค่าส่วนแบ่งตลาดข้าวโลกของ ประเทศไทยกลับมีค่าลดลง ซึ่งยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าเกิด จากปัจจัยอะไรบ้าง ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความ ได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวของไทยและ คู่แข่งรายสำคัญ และศึกษากลุ่มปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ ศักยภาพการส่งออกของไทย ด้วยวิธีการหาดัชนีความ ได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Revealed Comparative Advantage: RCA) และแบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Model: CMS) ของข้าว 3 ชนิด คือ ข้าวกล้อง ข้าวขาว และปลายข้าว ในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ปี 2535-2550

โดยผลการศึกษาพบว่า ความได้เปรียบโดย เปรียบเทียบของประเทศไทยและเวียดนามมีแนวโน้มที่ลดลง สหรัฐอเมริกาและอินเดียมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย และปากีสถานมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น ในภาพรวมประเทศ เหล่านี้ยังคงรักษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการ ส่งออกข้าวของตนได้ในระดับสูง สำหรับผลการศึกษาด้วย แบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่พบว่า กลุ่มปัจจัยการ กระจายตลาดและกลุ่มปัจจัยด้านการแข่งขันมีส่วนเสริม

ศักยภาพการส่งออกข้าวกล้องของไทยมากที่สุด สำหรับข้าว ขาวและปลายข้าวที่มีสัดส่วนมูลค่าการส่งออกรวมกันร้อยละ 97.8 ของมูลค่าการส่งออกข้าวรวม (ปี 2535-2550) ได้รับ อิทธิพลจากกลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลกมากที่สุด

คำสำคัญ : การส่งออกข้าว, ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ, ส่วนแบ่งตลาดคงที่

Abstract

In the past Thailand, depending on advantage from natural and social assets, could produce rice sufficiently for domestic market, and than became a leader of rice exporters for 30-40 years. However, market share in the world rice market for Thailand tend to continuously decline. But factors that caused this were not entirely clear. Therefore, objective of this research is to study the comparative advantage of Thai rice export and important rivals. The research investigate the factors influencing the potentiality of Thai export by using RCA (Revealed Comparative Advantage) and CMS (Constant Market Share Model) of three types of rice: husked rice, white rice, and broken rice during the period of 1992 to 2007.

This research found that comparative advantage of Thailand and Vietnam was downtrend. As RCA of The United States of America and India were a little change, Pakistan was uptrend. Overall, these countries still keep comparative advantage of their own rice exports at high level. For factors from Constant Market Share Model study, we found that market distribution and competition factors support export potential of husked rice. White rice and broken rice with 97.8 percent share of export value during 1992-2007 had been influenced by the world growth effect factor.

Keyword: rice export, comparative advantage, and constant market share

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง "ศักยภาพการส่งออกข้าวของไทย"

³⁸ นิสิตปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยลิ้นแคว

³⁹ อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์และการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยลิ้นแคว

บทนำ

ประเทศไทยมีการบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักปีละประมาณ 9.09 ล้านตัน (ปี 2535-2550) และส่งออกได้ประมาณ 7.02 ล้านตัน (ปี 2535-2550) ซึ่งการบริโภค และการส่งออก รวมถึงกิจกรรมต่อเนื่องทางเศรษฐกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้าว เช่น โรงสีข้าว การค้าขายปัจจัยการผลิต อุตสาหกรรมกรรมการแปรรูป มีส่วนสำคัญอย่างสูงต่อการดำรงอยู่ของเกษตรกรและสังคมไทย จากข้อมูลสำมะโนการเกษตรปี 2546 พบว่า พื้นที่การเพาะปลูกข้าวกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่มากที่สุด รองลงมาคือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ตามลำดับ ทั้งนี้มีครัวเรือนที่ปลูกข้าวรวม 3.95 ล้านครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 68 ของครัวเรือนเกษตรทั้งหมด ซึ่งถือเป็นแหล่งการจ้างงานที่มีขนาดใหญ่และความสำคัญอย่างมาก นอกจากนี้บทบาทระหว่างประเทศในเรื่องของการส่งออกที่ทวีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น คือการนำเข้าได้เข้าสู่ประเทศปีละกว่า 2 พันล้านเหรียญ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2551) โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ที่มีส่วนระดับประคองและทำให้แต่ละภาคเศรษฐกิจของประเทศไม่ได้รับความเสียหายมากนัก โดยประเทศไทยส่งออกข้าวได้เป็นอันดับหนึ่งของโลกต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายสิบปี แม้จะเป็นเพียงผู้ผลิตข้าวในอันดับที่ 5-6 ก็ตาม ส่วนคู่แข่งในการส่งออกรายสำคัญ ได้แก่ เวียดนาม สหรัฐอเมริกา อินเดีย และปากีสถาน

ถึงแม้ประเทศไทยจะครองความเป็นที่หนึ่งในมูลค่าส่วนแบ่งตลาดการส่งออกข้าวติดต่อกันเป็นเวลานาน แต่กลับมีแนวโน้มที่ลดลง และไปเพิ่มมากขึ้นในส่วนของผู้แข่งรายสำคัญ เช่น เวียดนาม อินเดีย และปากีสถาน โดยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้เกิดเหตุการณ์สำคัญๆ มากมายที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตลาดข้าวของโลกและความได้เปรียบในการผลิตข้าวของไทยทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการผลิตข้าว การลงทุนด้านชลประทาน การพัฒนาคุณภาพปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับปรุงพันธุ์ข้าวให้ต้านทานต่อโรค สามารถให้

ผลผลิตที่สูง และเผยแพร่พันธุ์ข้าวเหล่านี้อย่างต่อเนื่องไปยังประเทศผู้บริโภคข้าวโดยมีสถาบันวิจัยข้าวระหว่างประเทศ (International Rice Research Institute: IRRI) เป็นแกนหลัก เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ ลดความเสี่ยงจากภาวะขาดแคลนที่เป็นปัญหาสำคัญในอดีต ทำให้ความได้เปรียบในการผลิตข้าวของไทยลดลงอย่างมาก รวมถึงการดำเนินนโยบายต่างๆ ที่พยายามปกป้องภาคการผลิตข้าวภายในประเทศผู้บริโภคข้าวด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งไม่สอดคล้องกับกระแสการค้าเสรีของโลก ที่มุ่งเน้นลดอุปสรรคทางการค้าทุกรูปแบบ เพื่อให้สังคมได้รับสวัสดิการสูงสุด ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและข้อตกลงทางการค้าขึ้นมากมาย รวมถึงข้อตกลงว่าด้วยการค้าสินค้าเกษตร (Agreement on Agriculture: AoA) ที่คาดว่าจะทำให้การค้าข้าวระหว่างประเทศขยายตัวอย่างมากโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา (Yap, 1996, p. 377) ซึ่งเริ่มมีผลบังคับในปี 2538 และแม้ว่าเหตุการณ์ต่างๆ ภายนอกประเทศจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการส่งออกข้าวของไทย แต่สิ่งสำคัญยิ่งกว่าคือ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศเองเพราะย่อมส่งผลโดยตรงและกว้างขวางกว่า ซึ่งโครงสร้างตลาดข้าวในประเทศนั้นได้รับอิทธิพลจากการดำเนินนโยบายของภาครัฐเป็นสำคัญ **du** การกำหนดมาตรฐานในการส่งออกข้าว การส่งเสริมให้เกษตรกรเพาะปลูกข้าวคุณภาพดีแทนข้าวคุณภาพต่ำ การรับจำนำข้าวทุกฤดูกาลผลิต

ทั้งนี้ได้มีการศึกษาที่สำคัญได้บ่งชี้ถึงอุปสรรคที่สำคัญต่อภาคการส่งออกข้าวของไทย เช่น การเปลี่ยนแปลงนโยบายของอินเดีย โดย Reddy, Raghavendra & Achoth (2005) พบว่า ความสามารถในการส่งออกข้าวคุณภาพดีของอินเดียเพิ่มสูงขึ้นในช่วงของการค้าเสรี (1996-2001) ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตและการปฏิรูปเศรษฐกิจภายในประเทศ ในขณะที่งานวิจัยของ มณฑิร สติมานนท์ (2549) แสดงให้เห็นว่าความสามารถในการส่งออกข้าวของไทยลดลงต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2528 เนื่องมาจากหลายสาเหตุ โดยเฉพาะความสามารถในการผลิตที่สูงขึ้นของผู้แข่ง

ข้อเท็จจริงที่ปรากฏขึ้นและงานศึกษาที่ผ่านมา ประกอบกับแนวโน้มของการแข่งขันที่เข้มข้นมากขึ้นเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความน่าเป็นห่วงต่อภาคการส่งออกข้าวของประเทศไทย การศึกษาในครั้งนี้จึงพยายามหาเหตุปัจจัยที่จะมีผลต่อศักยภาพการส่งออกข้าวของไทย ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในอดีตคือ ในครั้งนี้จะแบ่งการวิเคราะห์ข้าวออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะโครงสร้างตลาดที่แตกต่างกัน และแบ่งช่วงเวลาของการศึกษาตามเหตุการณ์สำคัญเพื่อให้ผลการวิเคราะห์เกิดความชัดเจนมากที่สุด

โดยหัวข้อต่อไปจะนำเสนอกรอบแนวคิดของการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ จากนั้นจะกล่าวถึงวิธีการศึกษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Revealed Comparative Advantage : RCA) ในการส่งออกข้าวของไทยและคู่แข่งรายสำคัญ และแบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Model : CMS) ของข้าวทั้งสามประเภท เพื่อนำมาวิเคราะห์กลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการส่งออกข้าว และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาความสามารถในการแข่งขันการส่งออกข้าวของไทย

ขอบเขตและข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ทำการเปรียบเทียบผลการเปลี่ยนแปลงการส่งออกข้าว 4 ช่วงเวลา ได้แก่

1. พ.ศ. 2535-2537 ก่อนประเทศไทยจะเข้าเป็นสมาชิก WTO และปฏิบัติตามข้อตกลง AoA
2. พ.ศ. 2538-2544 ระยะเริ่มต้นของการปฏิบัติตามข้อตกลง AoA
3. พ.ศ. 2545-2549 รัฐบาลมีการดำเนินนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อส่งออกข้าวของประเทศไทยอย่างมาก เช่น โครงสร้างด้านราคา
4. พ.ศ. 2550 นโยบายสำคัญของภาครัฐในช่วงเวลานี้คือ การประกาศราคารับจำนำข้าวที่ใกล้เคียงกับราคาตลาด เพื่อปล่อยให้กลไกตลาดทำงานอย่างเต็มที่

ข้าวที่ทำการวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท โดยใช้มาตรฐาน SITC Rev.3 ซึ่งรวบรวมข้อมูลมูลค่าการส่งออก

ข้าวจากฐานข้อมูลสถิติการค้า UN (United Nations Commodity Trade Statistics Database) คือ

1. ข้าวกล้อง (Husked rice) SITC Rev.3-0422 โดยมีประเทศที่นำมาคำนวณ ได้แก่ เบลเยียม พิจิ ฝรั่งเศส อิตาลี เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร และประเทศอื่นๆ
2. ข้าวที่สีมีการสีจะขัดหรือไม่ก็ตาม (Semi-milled or wholly milled, whether or not polished, glazed, parb) SITC Rev.3-04231 โดยมีประเทศที่นำมาคำนวณ ได้แก่ เบนิน จีน ฮองกง อิหร่าน อิรัก มาเลเซีย ไนจีเรีย สิงคโปร์ แอฟริกาใต้ สหรัฐอเมริกา และประเทศอื่นๆ
3. ปลายข้าว (Broken rice) SITC Rev.3-04232 โดยมีประเทศที่นำมาคำนวณ ได้แก่ ไชวอร์โคส ฝรั่งเศส อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ เซเนกัล สิงคโปร์ และประเทศอื่นๆ

กรอบแนวคิด

แนวคิดทางด้านการค้าระหว่างประเทศ กล่าวถึงการจัดสรรทรัพยากรที่มีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ เช่น ประสิทธิภาพแรงงาน ระดับเทคโนโลยี ลักษณะทรัพยากรจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อการผลิตและการค้าระหว่างประเทศตั้งอยู่บนพื้นฐานของความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ซึ่งก่อนการปรับให้แนวคิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบกับการค้าระหว่างประเทศนั้น การค้าระหว่างประเทศจะเป็นไปตามแนวทางของความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ (Absolute Advantage) โดยแต่ละประเทศจะทำการผลิตและส่งออกเฉพาะสินค้าที่มีต้นทุนต่ำกว่าอีกประเทศหนึ่ง และจะนำเข้าสินค้าที่ประเทศตนเองมีต้นทุนการผลิตที่สูงกว่า ซึ่งเกิดจากการแบ่งงานกันทำกลายเป็นความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization) ประเทศจึงจะได้รับประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศจากความสามารถขยายการผลิต

แต่สำหรับกรณีที่บางประเทศไม่สามารถผลิตสินค้าได้ด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าอีกประเทศในทุกประเภทสินค้า การใช้แนวคิดความได้เปรียบโดยสมบูรณ์จึงไม่สามารถทำให้เกิดการค้าระหว่างประเทศขึ้นได้ จากข้อบกพร่องนี้เองทำให้เกิดแนวคิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบขึ้นมา ซึ่งมีหลักการที่

สำคัญคือ ถึงแม้ว่าประเทศหนึ่งจะมีความได้เปรียบอย่างสมบูรณ์ในการผลิตสินค้าทุกชนิดเหนืออีกประเทศหนึ่ง ประเทศทั้งสองก็สามารถได้รับประโยชน์จากการค้าได้ โดยประเทศที่มีความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ในสินค้าที่มากกว่าหนึ่งชนิด ให้เลือกผลิตและส่งออกสินค้าที่เสียเปรียบน้อยที่สุด ส่วนประเทศที่ไม่มีความได้เปรียบโดยสมบูรณ์ในการผลิตสินค้าเลย ให้เลือกผลิตและส่งออกสินค้าที่เสียเปรียบโดยเปรียบเทียบกับน้อยที่สุด ตราบเท่าที่ต้นทุนค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) ที่เพิ่มขึ้นยังต่ำกว่าของประเทศคู่ค้า ซึ่งต้นทุนค่าเสียโอกาสเกิดขึ้นเนื่องจากทรัพยากรการผลิตมีอยู่อย่างจำกัด และในระยะสั้นเราไม่สามารถเพิ่มจำนวนทรัพยากรการผลิตได้ ดังนั้นเมื่อระบบเศรษฐกิจมีการจ้างงานอย่างเต็มที่แล้ว การใช้ทรัพยากรเพื่อผลิตสินค้าชนิดหนึ่งเพิ่มขึ้น จำเป็นต้องลดการผลิตสินค้าอีกชนิดหนึ่งลง จำนวนของสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่ต้องผลิตลดลงนั้น ก็คือต้นทุนค่าเสียโอกาสของการผลิตสินค้าชนิดแรก นอกจากนี้แล้วต้นทุนค่าเสียโอกาสยังมีลักษณะไม่คงที่ แต่จะเพิ่มขึ้นเมื่อเพิ่มการผลิตเนื่องจากความไม่สามารถทดแทนกันได้อย่างสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิตที่ใช้ผลิตสินค้าแต่ละชนิด เช่น การโยกย้ายปัจจัยแรงงานภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมระดับของการทดแทนกันระหว่างแรงงานภาคเกษตรกับแรงงานภาคอุตสาหกรรมจะลดลงเรื่อยๆ หรือการโยกย้ายแรงงานภาคเกษตรไปภาคอุตสาหกรรมเป็นไปได้ยากขึ้นนั่นเอง

การที่แต่ละประเทศใช้รูปแบบการค้าตามแนวคิดความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ จะก่อให้เกิดประโยชน์ใน 2 ส่วน คือ ประโยชน์จากการแลกเปลี่ยน (Gains from exchange) และประโยชน์จากการใช้ความชำนาญในการผลิต (Gains from specialization)

วิธีการศึกษา

ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Revealed Comparative Advantage: RCA)

แต่ละประเทศสามารถส่งออกข้าวได้เมื่อมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในสินค้านี้ กล่าว ซึ่งวัดด้วยต้นทุนค่าเสียโอกาสของการผลิตข้าวเมื่อเทียบกับสินค้าอื่นๆ ที่ผลิต

ภายในประเทศว่ามีค่ามากกว่าหรือน้อยกว่าประเทศคู่ค้าที่มีการส่งออกสินค้าไปยังตลาดระหว่างประเทศ ทั้งนี้ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของแต่ละประเทศมีที่มาจากปัจจัยต่างๆ เช่น เทคโนโลยีการผลิต ความอุดมสมบูรณ์ของปัจจัยการผลิต การประหยัดต่อขนาด การพัฒนาและวิจัยและโครงสร้างตลาด เป็นต้น (มณฑล สติมานนท์, 2549. หน้า 190)

การศึกษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (RCA) ในครั้งนี้ ทำการศึกษาการส่งออกข้าวของประเทศไทยและประเทศคู่แข่งสำคัญ ได้แก่ เวียดนาม สหรัฐอเมริกา อินเดีย และปากีสถาน โดยมีสูตรที่ใช้ในการคำนวณ ดังนี้

$$RCA = \left[\frac{X_i / X}{W_i / W} \right] * 100$$

โดยที่ X_i = มูลค่าการส่งออกสินค้า i ของประเทศที่ทำการศึกษา

X = มูลค่าการส่งออกทุกสินค้าของประเทศที่ทำการศึกษา

W_i = มูลค่าการส่งออกสินค้า i ของทั้งโลก

W = มูลค่าการส่งออกทุกสินค้าของทั้งโลก

หากค่า RCA ที่คำนวณได้มีค่ามากกว่า 100 หมายถึง ประเทศที่ทำศึกษามีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้า i

แต่หากค่า RCA มีค่าต่ำกว่า 100 หมายถึง ประเทศที่ทำการศึกษาสูญเสียความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกสินค้า i

ผลจากการคำนวณค่า RCA นั้นบอกได้เพียงทิศทางของความสามารถในการแข่งขันการส่งออก แต่ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันระหว่างประเทศได้ รวมถึงไม่อาจจะบอกกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงศักยภาพการส่งออกข้าวได้

แบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (Constant Market Share Model: CMS)

ในส่วนของการศึกษาด้วยแบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS) มีสาระสำคัญที่กล่าวถึง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2542, หน้า 26-30) คือ การพิจารณาถึงผลของการส่งออกของประเทศใดประเทศหนึ่ง เมื่อสมมติว่าประเทศดังกล่าวสามารถรักษาส่วนแบ่งตลาดในตลาดโลกไว้ได้เท่าเดิมแล้ว ความแตกต่างระหว่างขนาดของการขยายตัว

ของการส่งออกที่เป็นจริง (ผลต่างระหว่างปีที่ต้องการเปรียบเทียบ) กับขนาดการขยายตัวของส่งออกในกรณีที่ส่วนแบ่งตลาดของประเทศในตลาดที่กำหนดคงที่ สามารถแยกได้ว่าเป็นผลเนื่องมาจากส่วนประกอบของสินค้า ผลจากการกระจายตลาด และผลจากการแข่งขัน โดยมีวิธีในการแยกองค์ประกอบ ดังนี้

ส่วนแบ่งตลาดของผู้ส่งออก คือ

$$S_i = q_i / Q \quad (i = \text{ประเทศที่พิจารณา}) \quad (1)$$

โดยที่

Q = มูลค่าการส่งออกหรือการค้าทั้งหมดของโลก

q_i = มูลค่าการส่งออกของประเทศที่พิจารณา

S_i = ส่วนแบ่งตลาดส่งออกของประเทศที่พิจารณา

ทำ total differential สมการ (1) เพื่อหาปัจจัยที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงการส่งออก

$$\Delta q_i \equiv S_i \Delta Q + Q \Delta S_i \quad (2)$$

สมการ (2) อธิบายได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการส่งออกสินค้าของประเทศหนึ่ง เกิดจากองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในอุปสงค์โลก ($S_i \Delta Q$) หรือผลจากการขยายตัวของส่งออกรวมของโลก (World Growth Effect) และการเปลี่ยนแปลงในส่วนแบ่งการตลาดการส่งออกของประเทศที่พิจารณา ($Q \Delta S_i$) หรือผลทางด้านการแข่งขัน (Competitive or Share Effect)

การวิเคราะห์นี้ เรียกว่า การวิเคราะห์แบบขั้นเดียว ซึ่งแยกองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงการส่งออกได้เป็น 2 ส่วนดังที่ได้กล่าวมา

ในการวิเคราะห์ขั้นต่อไป สามารถแยกผลของการขยายตัวของส่งออกที่เกิดจากประเภทสินค้าที่ส่งออก สามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$\Delta q_{ik} \equiv S_{ik} \Delta Q_k + Q_k \Delta S_{ik} \quad (3)$$

โดยที่

k = ชนิดของสินค้า

จากสมการ (3) เมื่อหาผลรวมของสินค้าชนิดต่างๆ โดยใช้เครื่องหมาย Summation จะได้

$$\sum_k \Delta q_{ik} = \Delta q_i \equiv \sum_k S_{ik} \Delta Q_k + \sum_k Q_k \Delta S_{ik} \quad (4)$$

สามารถขยายองค์ประกอบที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงการส่งออกได้ดังนี้

$$\Delta q_i \equiv S_i \Delta Q + \left(\sum_k S_{ik} \Delta Q_k - S_i \Delta Q \right) + \sum_k Q_k \Delta S_{ik} \quad (5)$$

สมการ (5) เรียกว่า การวิเคราะห์แบบสองชั้น ซึ่งการขยายตัวของการส่งออกของประเทศ i เป็นผลมาจากสามองค์ประกอบ ได้แก่ การขยายตัวของการส่งออกรวมของโลก

($S_i \Delta Q$) ผลจากส่วนประกอบของสินค้าส่งออกของประเทศ i

$$\left(\sum_k S_{ik} \Delta Q_k - S_i \Delta Q \right) \text{ และผลจากการแข่งขัน } \left(\sum_k Q_k \Delta S_{ik} \right)$$

นอกจากนี้ การส่งออกสินค้าไปยังประเทศต่างๆ ที่มีอัตราการขยายตัวที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลต่อการขยายตัว

ของการส่งออกรวมของประเทศ i สามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$\Delta q_{ijk} \equiv S_{ijk} \Delta Q_{jk} + Q_{jk} \Delta S_{ijk} \quad (6)$$

จากสมการ (6) สามารถหาผลรวมได้

$$\begin{aligned} \Delta q_i &\equiv \sum_j \sum_k S_{ijk} \Delta Q_{jk} + \sum_j \sum_k Q_{jk} \Delta S_{ijk} \\ \Delta q_i &\equiv S_i \Delta Q + \left(\sum_k S_{ik} \Delta Q_k - S_i \Delta Q \right) + \left(\sum_j \sum_k S_{ijk} \Delta Q_{jk} - \sum_k S_{ik} \Delta Q_k \right) \\ &\quad + \sum_j \sum_k Q_{jk} \Delta S_{ijk} \end{aligned} \quad (7)$$

สมการ (8) เรียกว่าการวิเคราะห์แบบสามชั้น ซึ่งมีเทอมที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงการส่งออกเพิ่มขึ้นคือ ผลจากการกระจายตลาด

$$\left(\sum_j \sum_k S_{ijk} \Delta Q_{jk} - \sum_k S_{ik} \Delta Q_k \right)$$

การวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปรียบเทียบระหว่างสองช่วงเวลา คือ ปีฐานและปีสุดท้าย ทำให้สมการที่จะใช้ในการคำนวณเป็นไปได้ถึง 3 รูปแบบ ดังนี้

$$1. dq = S^0 dQ + Q^1 dS \quad (7.1)$$

$$2. dq = S^1 dQ + Q^0 dS \quad (7.2)$$

$$3. dq = S^0 dQ + Q^0 dS + dS dQ \quad (Q^1 = Q^0 + dQ) \quad (7.3)$$

การศึกษารุ่นนี้จะเลือกใช้สมการ (7.3) ซึ่งจะให้มีเทอมที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงการส่งออกเพิ่มขึ้นคือ ผลกระทบรวม และสามารถเขียนสมการที่สมบูรณ์ได้ดังนี้

$$\Delta q_i = S_i^0 \Delta Q + \left(\sum_k S_{ik}^0 \Delta Q_k - S_i^0 \Delta Q \right) + \left(\sum_j \sum_k S_{ijk}^0 \Delta Q_{jk} - \sum_k S_{ik}^0 \Delta Q_k \right)$$

$$+ \sum_j \sum_k Q_{jk}^0 \Delta S_{ijk} + \sum_j \sum_k \Delta Q_{jk} \Delta S_{ijk} \quad (8)$$

สมการที่ (8) แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการส่งออกถูกอธิบายด้วย 5 กลุ่มปัจจัย ดังนี้

1) กลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลก (World Growth Effect) แสดงถึง การขยายตัว (หดตัว) การส่งออกของประเทศที่ศึกษาเกิดจากการขยายตัว (หดตัว) ของตลาดโลก เมื่อกำหนดให้ส่วนแบ่งตลาดคงที่ของประเทศมีค่าคงที่ ($S_i^0 \Delta Q$)

กลุ่มตัวแปรที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการขยายตัวของตลาดโลก เช่น การขยายตัวของเศรษฐกิจหรือการเปลี่ยนแปลงระดับรายได้ของประเทศผู้บริโภค การเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร หรือ สถานการณ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

2) กลุ่มปัจจัยส่วนประกอบสินค้าส่งออก (Commodity Composition Effect) มีผลต่อการขยายตัวของการส่งออก เนื่องจากการที่ประเทศส่งออกสินค้า (k) ที่มีอัตราการขยายตัวสูงกว่าอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยของโลกก็จะทำให้กลุ่มปัจจัยส่วนประกอบสินค้าส่งออกส่งผลบวกต่อการขยายตัวการส่งออก แต่หากประเทศส่งออกสินค้า (k) ที่มีอัตราการขยายตัวต่ำกว่าอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยของโลกก็จะทำให้กลุ่มปัจจัยนี้ส่งผลลบต่อการขยายตัวการส่งออก

$$\left(\sum_k S_{ik}^0 \Delta Q_k - S_i^0 \Delta Q \right)$$

กลุ่มตัวแปรที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของสินค้าส่งออก เช่น การเปลี่ยนแปลงระดับรายได้ของประชากร การเปลี่ยนแปลงรสนิยมการบริโภค การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการผลิต

3) กลุ่มปัจจัยการกระจายตลาด (Distribution Effect) แสดงถึงการขยายตัวการส่งออก ที่อธิบายด้วยความแตกต่างของตลาดส่งออกสินค้า กล่าวคือ หากประเทศส่งออกสินค้า (k) ไปยังประเทศ (j) ที่มีอัตราการขยายตัวการนำเข้าสูงกว่าอัตราการขยายตัวการส่งออกสินค้า (k) ก็จะเป็นผลบวกต่อการขยายตัวการส่งออก แต่หากประเทศส่งออกสินค้า (k) ไปยังประเทศ (j) ซึ่งมีอัตราการขยายตัวการ

นำเข้าที่ต่ำกว่าอัตราการขยายตัวการส่งออกสินค้า (k) ก็จะเป็นผลลบต่อการขยายตัวการส่งออก

$$\left(\sum_j \sum_k S_{ijk}^0 \Delta Q_{jk} - \sum_k S_{ik}^0 \Delta Q_k \right)$$

กลุ่มตัวแปรที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงผลการกระจายตลาด เช่น การขยายตัวของระดับรายได้ภายในประเทศที่กำลังศึกษา ความสามารถในการผลิตสินค้า ราคาสินค้าของผู้ผลิตรายอื่น การเปลี่ยนแปลงรสนิยมของประเทศผู้นำเข้า

4) กลุ่มปัจจัยการแข่งขัน (Competitiveness Effect) แสดงให้เห็นถึงความสามารถของประเทศผู้ส่งออกที่สามารถเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดเมื่อเทอมนี้มีค่าเป็นบวก แต่หากไม่สามารถรักษาส่วนแบ่งตลาดไว้ได้เทอมนี้จะมีค่าเป็นลบ

$$\left(\sum_j \sum_k Q_{jk}^0 \Delta S_{ijk} \right)$$

กลุ่มตัวแปรที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงผลจากการแข่งขัน เช่น ราคาข้าวส่งออก คุณภาพและมาตรฐานข้าว ต้นทุนการผลิต นโยบายภาครัฐตั้งแต่ระดับการผลิตถึงการส่งออกที่ส่งผลต่อการส่งออก

5) กลุ่มปัจจัยผลกระทบร่วม (Interaction Effect) หากประเทศผู้ส่งออกมีการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดที่สอดคล้องกับการขยายตัวของการนำเข้าสินค้าของประเทศผู้นำเข้า (j) ก็จะทำให้เทอมนี้มีค่าเป็นบวก แต่หากประเทศผู้ส่งออกมีการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดที่ไม่สอดคล้องกับการขยายตัวของการนำเข้าสินค้าของประเทศผู้นำเข้า (j) จะทำให้เทอมนี้มีค่าเป็นลบ

$$\left(\sum_j \sum_k \Delta Q_{jk} \Delta S_{ijk} \right)$$

สิ่งที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงผลกระทบร่วม ได้แก่ การส่งเสริมการส่งออกที่สอดคล้องกับความต้องการในแต่ละตลาดหรือไม่

สำหรับการศึกษาศักยภาพในการส่งออกข้าว เป็น การพิจารณาสินค้าเพียงชนิดเดียว ($k = 1$) ทำให้สมการที่จะ

$$\Delta q_i = S_i^0 \Delta Q + \left(\sum_j S_{ij}^0 \Delta Q_j - S_i^0 \Delta Q \right) + \sum_j Q_j^0 \Delta S_{ij} + \sum_j \Delta Q_j \Delta S_{ij} \quad (9)$$

ทั้งนี้ผลการศึกษาด้วยวิธี CMS จะเกิดความถูกต้อง และชัดเจนมากที่สุดต้องขึ้นอยู่กับการเลือกช่วงเวลา ที่สอดคล้องกับการเกิดเหตุการณ์สำคัญที่คาดว่าจะมีผลต่อ การเปลี่ยนแปลงการส่งออก นอกจากนี้ยังต้องเผชิญกับ ข้อจำกัดบางประการ เนื่องจากโครงสร้างตลาดข้าวที่มีระดับ การกีดกันในระยะแรกของการศึกษา และการอุดหนุน ภายในของบางประเทศทำให้กลไกการแข่งขันถูกบิดเบือนไป

รวมถึงกรณีที่เกิดความขาดแคลนจนทำให้ระดับราคา ข้าวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจมีผลทำให้ผลการศึกษาไม่ สะท้อนศักยภาพการส่งออกข้าวของไทยได้แม่นยำในบาง ช่วงเวลา อย่างไรก็ตามประโยชน์ในการแยกกลุ่มปัจจัยใน ภาพรวมต่อศักยภาพการส่งออกข้าวยังคงได้เปรียบวิธีการ คำนวณแบบอื่นๆ

ผลการศึกษา

ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (RCA) (ตาราง 1)

1) ค่า RCA ของไทยมีค่าเกินกว่า 100 ตลอดช่วง ระยะเวลาของการศึกษา แต่มีแนวโน้มที่ลดลง

2) ค่า RCA ของเวียดนามมีค่าเกินกว่า 100 และอยู่ ในระดับที่สูงมาก แต่มีแนวโน้มที่ลดลงเช่นเดียวกับประเทศ ไทย

3) ค่า RCA ของสหรัฐอเมริกามีค่าต่ำกว่า 100 ในช่วงปี 2539-2545 และมีแนวโน้มของค่า RCA ที่ไม่มีการ เปลี่ยนแปลงมากนัก

ใช้ในการคำนวณไม่มีกลุ่มปัจจัยส่วนประกอบสินค้าส่งออก ร่วมอยู่ด้วย ทำให้เหลือกลุ่มปัจจัยที่จะอธิบายการ เปลี่ยนแปลงการส่งออกข้าวเพียง 4 กลุ่มดังสมการ (9)

4) ค่า RCA ของอินเดียมีค่าเกินกว่า 100 และอยู่ใน ระดับที่ไม่สูงมากนัก แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงค่า RCA ไม่มีความชัดเจน

5) ค่า RCA ของปากีสถานมีค่าเกินกว่า 100 และอยู่ ในระดับสูง นอกจากนั้นยังมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น

ตาราง 1 ค่าความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (RCA) การส่งออกข้าวของไทยและคู่แข่งสำคัญ

ปี	ไทย	เวียดนาม	สหรัฐอเมริกา	อินเดีย	ปากีสถาน
2535	3442.24	13638.04	113.26	1530.03	5056.74
2536	2853.22	10862.91	113.83	1647.93	4124.33
2537	2690.66	9046.09	128.17	1258.30	3023.70
ค่าเฉลี่ย	2995.37	11182.34	118.42	1478.76	4068.25
2538	2539.10	7824.53	103.70	3444.61	4690.97
2539	2767.79	10083.98	98.35	2261.74	5294.30
2540	2778.67	8211.32	77.84	2173.66	5170.82
2541	2425.50	7635.23	61.01	3086.96	4739.62
2542	2566.06	7841.97	69.95	1708.44	6560.20
2543	2575.76	5488.32	73.92	1720.00	7043.24
2544	2655.30	5087.34	74.46	1922.30	6900.25
ค่าเฉลี่ย	2615.45	7453.24	79.89	2331.10	5771.34
2545	2485.31	5092.26	75.92	2631.39	5446.30
2546	2640.18	4392.24	103.09	1849.10	6174.39
2547	3084.51	4443.99	104.48	2246.21	5806.08
2548	2329.03	5639.60	116.03	1714.43	7540.83
2549	2343.67	4366.70	104.11	1635.05	9257.91
ค่าเฉลี่ย	2576.54	4786.96	100.72	2015.24	6845.10

ที่มา : คำนวณจากข้อมูล FAO Statistical Database Online (2008)

แบบจำลองส่วนแบ่งตลาดคงที่ (CMS)

1) กรณีข้าวกล้อง

ข้าวกล้องมีมูลค่าในการส่งออกปีละประมาณ 46.5 ล้านเหรียญ (ปี 2535-2550) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 2.3 ของมูลค่าการส่งออกข้าวรวม และมีแนวโน้มมูลค่าการส่งออกที่เพิ่มขึ้นโดยขยายตัวร้อยละ 75.6 ในปี 2550 เมื่อเทียบกับปี 2549

ศักยภาพการส่งออกข้าวกล้องในปี 2538-2544 เทียบกับ 2535-2537 มีค่าเพิ่มขึ้น 16.63 ล้านเหรียญ แต่เพิ่มขึ้น

เพียง 10.26 ล้านเหรียญในปี 2545-2549 เทียบกับ 2538-2544 ในขณะที่ปี 2550 เทียบกับ 2545-2549 เพิ่มมากถึง 63.07 ล้านเหรียญ โดยกลุ่มปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพการส่งออกตลอดช่วงเวลาที่ทำการศึกษาคือ กลุ่มปัจจัยการกระจายตลาดและกลุ่มปัจจัยการแข่งขัน ส่วนกลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลกมีทิศทางที่ดีขึ้น แต่จะมีค่าติดลบในสองช่วงเวลาแรก สำหรับกลุ่มปัจจัยผลกระทบร่วมส่งผลลบเพียงในช่วงปี 2545-2549 เทียบกับ 2538-2544 (ตาราง 2)

ตาราง 2 กลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพการส่งออกข้าวกล้อง

หน่วย: ล้านเหรียญ

Factors	2538-2544 เทียบกับ	2545-2549 เทียบ	2550 เทียบกับ 2545-
	2535-2537	กับ 2538-2544	2549
World Growth Effect	-1.74	-0.65	15.55
Distribution Effect	0.86	9.14	2.32
Competitiveness			
Effect	8.42	7.90	34.90
Interaction Effect	9.09	-6.13	10.29
Total	16.63	10.26	63.07

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล United Nations Commodity Trade Statistics Database (2008)

2) กรณีข้าวขาว

ข้าวขาวมีสัดส่วนการส่งออกสูงถึงร้อยละ 88.4 ของมูลค่าการส่งออกข้าวรวม คิดเป็นมูลค่าการส่งออกปีละประมาณ 1,765 ล้านเหรียญ (ปี 2535-2550) และมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น สำหรับปี 2547 มูลค่าการส่งออกข้าวขาวเกินกว่า 2 พันล้านเหรียญมาโดยตลอด และในปี 2550 มูลค่าการส่งออกสูงเกือบ 3 พันล้านเหรียญ

ในปี 2538-2544 เทียบกับ 2535-2537 ศักยภาพการส่งออกข้าวขาวเพิ่มขึ้น 387.62 ล้านเหรียญ และลดลงเหลือ

เพียง 199.96 ล้านเหรียญในปี 2545-2549 เทียบกับ 2538-2544 แต่กลับเพิ่มขึ้นอย่างมากในปี 2550 เทียบกับ 2545-2549 เป็นมูลค่า 1,014.03 ล้านเหรียญ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงศักยภาพการส่งออกได้รับอิทธิพลจากกลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลกเป็นหลัก โดยมีกลุ่มปัจจัยการแข่งขันและผลกระทบร่วมส่งผลในทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ ขณะที่กลุ่มปัจจัยการกระจายตลาดส่งผลทางลบในช่วงเวลาล่าสุดคือปี 2550 เทียบกับ 2545-2549 (ตาราง 3)

ตาราง 3 กลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพการส่งออกข้าวขาว

หน่วย: ล้านเหรียญ

Factors	2538-2544 เทียบ	2545-2549 เทียบ	2550 เทียบกับ 2545-
	กับ 2535-2537	กับ 2538-2544	2549
World Growth Effect	951.72	210.07	516.82
Distribution Effect	19.79	104.02	-6.88
Competitiveness			
Effect	-316.14	-82.60	426.73
Interaction Effect	-267.75	-31.53	77.36
Total	387.82	199.96	1,014.03

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล United Nations Commodity Trade Statistics Database (2008)

3) กรณีปลายข้าว

มีมูลค่าการส่งออกปีละประมาณ 196 ล้านเหรียญ (ปี 2535-2550) คิดเป็นร้อยละ 9.4 ของมูลค่าการส่งออกข้าว

รวม และมีแนวโน้มของการส่งออกเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกับข้าวกล้องและข้าวขาว

ศักยภาพการส่งออกปลายข้าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมา โดยตลอด โดยเพิ่มสูงสุด 180.17 ล้านเหรียญในปี 2550 เทียบกับ 2545-2549 กลุ่มปัจจัยที่เสริมศักยภาพการส่งออก

มาโดยตลอดคือ กลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลก แต่กลับมีแนวโน้มที่ลดลง ส่วนกลุ่มปัจจัยการแข่งขันและผลกระทบร่วมมีทิศทางที่ดีขึ้น (ตาราง 4)

ตาราง 4 กลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพการส่งออกปลายข้าว

หน่วย: ล้านเหรียญ

Factors	2538-2544 เทียบ กับ 2535-2537	2545-2549 เทียบ กับ 2538-2544	2550 เทียบกับ 2545- 2549
World Growth Effect	156.40	111.85	51.18
Distribution Effect	24.83	-0.52	35.50
Competitiveness Effect	-30.91	-6.11	78.82
Interaction Effect	-81.94	-6.21	14.68
Total	68.38	99.01	180.17

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล United Nations Commodity Trade Statistics Database (2008)

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวได้แสดงให้เห็นว่า ประเทศผู้ส่งออกข้าวรายสำคัญยังสามารถรักษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในการส่งออกข้าวได้ในระดับสูง ยกเว้นสหรัฐอเมริกาที่สูญเสียความได้เปรียบในการส่งออกเฉพาะช่วงปี 2539-2545 ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากภาคเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาอยู่ในส่วนของอุตสาหกรรมเป็นหลัก ในส่วนของประเทศไทยและเวียดนามมีแนวโน้มของค่าความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบที่ลดลงแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อภาคการส่งออกข้าวที่ขยายตัวไม่เท่ากับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ อินเดียนเองก็มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นคล้ายกับประเทศไทยและเวียดนาม ขณะที่ปากีสถานมีทิศทางที่เพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากการดำเนินนโยบายสนับสนุนจากภาครัฐอย่างได้ผล และส่วนหนึ่งเกิดจากการรักษาระดับความเป็นประเทศเกษตรกรรม

ข้าวกล้องเป็นข้าวที่ได้รับความนิยมค่อนข้างน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวขาวและปลายข้าว ทำให้การค้าระหว่างประเทศจึงมีไม่มาก แต่ในระยะหลังประเทศในทวีปยุโรปและประเทศอื่นๆ เช่น บราซิล จาไมกา หันมาให้ความสนใจ

สนใจเรื่องสุขภาพมากยิ่งขึ้น ความต้องการข้าวกล้องในตลาดโลกจึงมีมากขึ้น ผลจากการขยายตัวของตลาดโลก ในปี 2550 เทียบกับ 2545-2549 จึงสูงถึง 15.55 ล้านเหรียญ และกลุ่มประเทศผู้นำเข้ากล้องรายสำคัญของไทยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในทวีปยุโรปก็มีอัตราการขยายตัวของการนำเข้าข้าวกล้องที่สูงกว่าอัตราการขยายตัวการนำเข้าข้าวกล้องของโลก เห็นได้จากผลการกระจายตลาดที่เป็นบวกมาโดยตลอด ผลด้านการแข่งขันชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการแข่งขันด้านต่างๆ เช่น ราคาส่งออก มาตรฐานสินค้า ซึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือของทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้ทำให้ศักยภาพการส่งออกเพิ่มขึ้นในทุกช่วงเวลา สำหรับกลุ่มปัจจัยผลกระทบร่วม มีเพียงในช่วงปี 2549-2545 เทียบกับ 2538-2544 ที่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพการส่งออกข้าวกล้องมูลค่า 6.13 ล้านเหรียญ แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงส่วนแบ่งตลาดที่ไม่สอดคล้องกับการขยายตัวการนำเข้าข้าวกล้องของประเทศผู้นำเข้า

ข้าวขาวมีสัดส่วนมูลค่าการส่งออกถึงร้อยละ 88.4 ของมูลค่าการส่งออกข้าวรวม และเป็นข้าวที่มีสัดส่วนการซื้อขายในตลาดโลกสูงที่สุดเช่นเดียวกัน ตลอดช่วงของการศึกษานี้กลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลกมีส่วนสำคัญมากที่สุดเมื่อเทียบกับกลุ่มปัจจัยอื่นๆ ต่อศักยภาพ

การส่งออกข้าวขาวที่เพิ่มขึ้น เกิดจากการขยายตัวของเศรษฐกิจโลก (IMF, 2008) อุปสรรคทางการค้าที่ลดลงจากการปฏิบัติตามข้อตกลงการค้าสินค้าเกษตรตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา แต่การขยายตัวทางการค้าไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากยังคงมีการกีดกันทางการค้าระดับสูงในบางประเทศ (มณฑล สติมานนท์, 2549, หน้า 149-150) และผลในปี 2545-2549 เทียบกับ 2538-2544 จึงเพิ่มขึ้นเพียง 210.07 ล้านเหรียญ (ตาราง 3) จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น รวมถึงภัยธรรมชาติที่ทำให้ผลผลิตข้าวเกิดความเสียหายในบางประเทศ แม้ว่าจะระดับของเทคโนโลยีจะมีความก้าวหน้าไปมากก็ตาม ในอีกมุมหนึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพึ่งพิงการขยายตัวของตลาดโลกในระดับสูง แม้ว่าจะส่งดีต่อการส่งออกข้าวขาวของไทยอย่างมาก แต่ถือเป็นความเสี่ยงในระดับสูงเนื่องจากเป็นกลุ่มปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ **กลุ่มปัจจัยการกระจายตลาด** ได้ทำให้อุปสงค์การส่งออกข้าวขาวลดลง 6.88 ล้านเหรียญ ในปี 2550 เทียบกับ 2545-2549 เนื่องมาจากอัตราการขยายตัวการนำเข้าข้าวขาวของกลุ่มลูกค้าสำคัญต่ำกว่าอัตราการขยายตัวการนำเข้าข้าวขาวของ **tan** **กลุ่มปัจจัยการแข่งขัน** ถือเป็นกลุ่มปัจจัยที่ต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นกลุ่มปัจจัยที่จะทำให้ศักยภาพการส่งออกข้าวมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน โดยเกิดขึ้นจากการดำเนินมาตรการและนโยบายต่างๆ ของทุกองค์กรโดยเฉพาะภาครัฐที่มีส่วนสำคัญที่สุดต่อการเกิดการเปลี่ยนแปลงในภาคการผลิตและการตลาด เช่น การส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพื้นที่มาปลูกข้าวคุณภาพดีแทนข้าวคุณภาพต่ำ (มูลนิธิชีวิตไท, 2547, หน้า 26) ซึ่งระดับการแข่งขันในตลาดข้าวคุณภาพดียังมีไม่มากนักและที่สำคัญการบริโภคข้าวของโลกมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงที่จะบริโภคข้าวคุณภาพดีมากกว่าการเพิ่มปริมาณการบริโภค (Salim, 2006) ในปี 2540 ประเทศไทยประกาศมาตรฐานการส่งออกข้าว ต่อเนื่องในปี 2541 ได้ประกาศมาตรฐานข้าวหอมมะลิอีกฉบับ ทำให้ประเทศผู้นำเข้าเกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้นที่จะสั่งนำเข้าข้าวจากประเทศไทย แต่อุปสรรคสำคัญตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ความสามารถในการส่งออกข้าวไม่พัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น คือนโยบายการรับจำนำข้าว ซึ่งมีที่มาจากกรณีที่ภาครัฐต้องการสร้าง

หลักประกันในด้านรายได้ให้กับเกษตรกรผู้ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ต้องแบกรับภาระต้นทุนการผลิตข้าวที่สูงและสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2544 เป็นต้นมา (ตาราง 5) โดยเฉพาะต้นทุนผันแปรที่ส่วนใหญ่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศและมีการปรับตัวของราคาที่สูงขึ้นมาโดยตลอด (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2551) การรับจำนำข้าวก่อให้เกิดผลเสียอย่างน้อยสองประการ ประการแรกเกษตรกรไม่พยายามปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการผลิตเนื่องจากเงื่อนไขการรับจำนำข้าวในทุกคุณภาพ และอีกประการคือมีส่วนในการเพิ่มภาระต้นทุนการส่งออก โดยเฉพาะในช่วงปี 2548-2549 ที่ราคารับจำนำข้าวสูงกว่าราคาตลาดร้อยละ 20-30 (Arunmas & Theparat, 2006) ต้นทุนการส่งออกจึงต้องขยับตามไปด้วย แต่ในปี 2550 รัฐบาลมีการปรับราคารับจำนำข้าวให้มีความใกล้เคียงกับราคาตลาดมากที่สุด เพื่อให้กลไกตลาดทำงานได้อย่างปกติ ส่งผล

ต่อส่วนต่างราคาส่งออกข้าวเมื่อเทียบกับเวียดนามที่ลดลงจากเดิมที่ต่างกันถึง 27-39 เหรียญต่อตันในปี 2548-2549 โดยในระยะยาวแล้วทุกหน่วยธุรกิจจะสามารถปรับตัวสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลด้านการแข่งขันเพิ่มขึ้นถึง 426.73 ล้านเหรียญ (เทียบกับปี 2545-2549) สูงที่สุดเมื่อเทียบกับแต่ละช่วงของการศึกษา **กลุ่มปัจจัยผลกระทบร่วม** มีทิศทางที่ดีขึ้น แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของการส่งออกได้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของประเทศผู้นำเข้ารายสำคัญ

ปลายข้าวมีราคาค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับข้าวชนิดอื่นๆ และมีผู้ส่งออกจำนวนมาก เช่น เวียดนาม อินเดีย ปากีสถาน ราคาส่งออกข้าวจึงมีอิทธิพลค่อนข้างมากต่อการตัดสินใจเลือกนำเข้าข้าว **กลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลก** ได้รับผลดีเช่นเดียวกับข้าวขาว แต่เนื่องจากคู่แข่งมีจำนวนมากประกอบกับความสามารถในการผลิตข้าวของแต่ละประเทศที่มีมากขึ้น ผลทางบวกที่ได้รับจากกลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลกจึงมีแนวโน้มที่ลดลง **กลุ่มปัจจัยการกระจายตลาด** โดยรวมได้ทำให้การส่งออกเกิดการขยายตัว เนื่องจากประเทศผู้นำเข้าหลักมีอัตราการ

ขยายตัวของการนำเข้าที่สูงกว่าอัตราการขยายตัวของตลาดโลก กลุ่มปัจจัยการแข่งขัน มีการปรับตัวในทิศทางที่ดีขึ้นเช่นเดียวกับข้าวขาว เพราะได้รับอิทธิพลจากการดำเนินมาตรการและนโยบายต่างๆ ที่ใกล้เคียงกับข้าวขาว แต่จะมีความแตกต่างในส่วนที่รัฐบาลพยายามลดพื้นที่การเพาะปลูกข้าวคุณภาพต่ำไปสู่ข้าวคุณภาพสูง ซึ่งจะทำให้โอกาสในการแข่งขันในอนาคตลดลง กลุ่มปัจจัยผลกระทบ

รวม แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีการปรับตัวในการเพิ่มหรือลดส่วนแบ่งการตลาดสำหรับการส่งออกข้าวไปยังประเทศต่างๆ ได้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของประเทศผู้นำเข้ารายสำคัญ โดยในปี 2550 เทียบกับ 2545-2549 มีมูลค่าที่เกิดจากกลุ่มปัจจัยผลกระทบรวม 14.68 ล้านเหรียญจากเดิมที่มีค่าเป็นลบ

ตาราง 5 ต้นทุนการผลิตข้าวของไทย หน่วย: เหรียญต่อตัน

ปี	ต้นทุนคงที่	ต้นทุนผันแปร	รวม
2534	21.69	101.85	123.55
2535	22.46	105.57	128.03
2536	23.6	112.18	135.78
2537	27.04	121.02	148.06
2538	28.44	133.3	161.74
2539	27.87	147.76	175.63
2540	21.12	115	136.12
2541	16.23	98.65	114.88
2542	17.2	104.88	122.08
2543	15.89	106.04	121.93
2544	12.72	85.74	98.46
2545	13.37	93.35	106.72
2546	13.62	102	115.63
2547	14.3	108.98	123.29
2548	13.44	125.61	139.05
2549	14.64	141.05	155.69
2550	15.62	156.51	172.13

ที่มา: <http://afsis.oae.go.th/#>

ข้อเสนอแนะ

1. การดำเนินนโยบายด้านการตลาดของภาครัฐที่มีผลทำให้เกิดการบิดเบือนกลไกตลาด เช่น การรับจำนำข้าวที่สูงกว่าราคาตลาด แสดงให้เห็นค่อนข้างชัดเจนว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มปัจจัยการแข่งขันของข้าวขาวและปลายข้าวมีค่าติดลบทั้งช่วงปี 2538-2544 เทียบกับ 2535-2537 และ ปี 2545-2549 เทียบกับ 2538-2544 แต่กลับมี

ค่าเป็นบวกถึง 426.73 และ 78.82 ล้านเหรียญ ตามลำดับ เมื่อรัฐบาลมีการปรับราคารับจำนำให้ใกล้เคียงกับราคาตลาด ได้ทำให้กระบวนการต่างๆ ปรับตัวไปตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ดังนั้น การแทรกแซงจากภาครัฐ จึงควรกระทำในระยะสั้นหรือภาวะผิดปกติเท่านั้น ส่วนระยะยาวการดำเนินนโยบายต่างๆ ควรกระทำไปเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาความสามารถในการผลิต ไม่มีผลต่อการเพิ่มหรือลดผลผลิต

ของเกษตรกร เช่น การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือส่วนต่างผลขาดทุนของเกษตรกร สนับสนุนการขยายตลาดการส่งออก ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ ให้ดำเนินได้อย่างคล่องตัว เพื่อประโยชน์สูงสุดต่อสังคม

2. เหตุผลหนึ่งที่ภาครัฐนำมาเป็นข้อสนับสนุนในการรับจำนำข้าวที่ระดับราคาต่างๆ คือเพื่อให้ครอบคลุมต้นทุนในการผลิตข้าวของเกษตรกร ดังนั้น การควบคุมต้นทุนการผลิตให้อยู่ในระดับต่ำที่สุดจึงเป็นเรื่องที่เกษตรกรต้องให้ความสนใจอย่างมาก เพราะมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามมามากมาย ทั้งการรับจำนำข้าวในระดับราคาสูง โยงไปถึงความสามารถในการแข่งขันการส่งออกแนวทางในลดต้นทุนที่สำคัญคือ การส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ปัจจัยการผลิตภายในประเทศ ที่มีราคาและความผันแปรที่ต่ำกว่าปัจจัยการผลิตที่ต้องนำเข้า แต่อาจทำให้ผลผลิตลดต่ำลงในช่วงแรกซึ่งจะกระทบต่อรายได้รวมของเกษตรกร รวมไปถึงภาระหนี้สินอีกด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องหามาตรการรองรับเพื่อให้เป้าหมายการลดต้นทุนประสบผลสำเร็จ ซึ่งสุดท้ายแล้วแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงราคาข้าวในตลาดโลกจะเป็นอย่างไรก็ย่อมไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ส่งออกจนถึงเกษตรกรอีกด้วย

3. การขยายตัวของตลาดข้าวโลกในช่วงที่ทำการศึกษา เป็นส่วนสำคัญต่อการเพิ่มศักยภาพการส่งออกข้าวของไทย โดยเฉพาะข้าวขาวและปลายข้าวที่มีสัดส่วนการส่งออกรวมกันถึงร้อยละ 97.8 (ปี 2535-2550) และได้รับผลบวกจากการขยายตัวของตลาดโลกในช่วงปี 2535-2550 รวม 1,998.04 ล้านเหรียญ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ถือเป็นความเสี่ยงที่สูงเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลก เป็นสิ่งที่คาดเดาทิศทางทางเปลี่ยนแปลงได้ยากและควบคุมไม่ได้ หากเกิดผลทางลบก็จะทำให้ขนาดของความเสียหายต่อภาคการส่งออกข้าวไทยมีมากเช่นเดียวกัน ดังนั้น การเฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงในตลาดข้าวโลก และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด เช่น แนวนโยบายด้านการเกษตร ราคาปัจจัยการผลิต การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต รวมถึงการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชชนิดอื่นควบคู่ไปกับการปลูกข้าว โดยให้ความรู้และทำความเข้าใจกับเกษตรกรว่าอาจมีผลต่อรายได้รวมของเกษตรกร แต่ก็สามารถลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาข้าวในตลาดข้าวโลกได้ และจะทำให้ความเสียหายที่อาจเกิดจากกลุ่มปัจจัยการขยายตัวของตลาดโลกลดลงไปได้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพาณิชย์. (2547). **มาตรฐานข้าวไทย**. สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2552. จาก

<http://www.dft.moc.go.th/level3.asp?level2=11>

มณฑิร สติมานนท์. (2549). **ข้าวภายใต้องค์การการค้าโลก** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มูลนิธิชีวิตไท. (2547). **ข้าวไทย จากวิถีการผลิตสู่เส้นทางการค้า**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชีวิตไท.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2542). **การเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน**. รายงานการวิจัยเสนอต่อกระทรวงพาณิชย์.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2552). **สถิติการเกษตรของประเทศไทย ปี 2550**. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2552. จาก

<http://www.oae.go.th/pdf/yeafile/yearbook%2050/yearbook50.pdf>

Arunmas, P., & Theparat, C. (2006). Rice scheme caused debt and stockpile. Bangkok Post Article. Retrieved on January 11, 2009 from http://www.readbangkokpost.com/business/agriculture/government_intervention_in_the.php

ASEAN Food Security Information System (2008). **The Data of Thailand**. Retrieved on January 10, 2009 from http://afsis.oae.go.th/x_sources/index.php?country=thailand

Dawe, D. (2000). The changing structure of the world rice market, 1950-2000. *Food Policy*, 27 (2002). 355-370.

Retrieved on January 12, 2009 from <http://www.fao.org/rice2004/en/pdf/dawe.pdf>

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2008). **FAOSTAT**. Retrieved on December 18, 2008 from <http://faostat.fao.org/default.aspx>

Salim, M. (2006) **International Rice Trade**. Retrieved on February 3, 2009 from <http://www.parc.gov.pk/Articles/rice-trade.htm>

United Nations (2008). **UN comtrade database**. Retrieved on November 1, 2008 from <http://comtrade.un.org/dbf>

United State Department of Agriculture (USDA) (2008). **World Rice Trade**. Retrieved on November 25, 2008 from http://www.fas.usda.gov/grain_arc.asp

Yap, C. L. (1996). Implications of the Uruguay Round on the world rice economy. *Food Policy*, 21(415). 377-391, Retrieved on November 25, 2008 from <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6VCB-3VWPYPV-4/2/80cbde40c87e8fbd53b8a10c099429a>